ISNN 3030-3907

2026
MAY
ISSUE - 5
VOLUME - 9

DEVELOPMENT OF SCIENCE

scientific journal

Development of science

Ilmiy jurnal

MAY 2026
Issue - 5, VOLUME – 9

ISSN 3030 -3907

Ilmiy jurnal OAK rayosatining 2024 yil 27 sentabrdagi 361-son qaroriga asosan 02.00.00 kimyo fanlari hamda 2025 yil 12 fevral 367- son qaroriga asosan 05.00.00 texnika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

BOSH MUHARRIR:
Temirov Alisher Hoshim o‘g‘li – texnika fanlari falsafa doktori (PhD),Dotsent.
TAHRIRIYAT KENGASH RAISI:
Fozilov Sadriddin Fayzullayevich – texnika fanlari doktori, professor
TAHRIRIYAT KENGASH A’ZOLARI

TEXNIKA FANLARI/ TECHNICAL SCIENCES/ ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Bozorov G‘ayrat Rashidovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Abdurahmonov Olim Rustamovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Adizov Bobur Zamirovich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Umumiy va noorganik kimyo instituti, professor
Hayitov Ruslan Rustamjonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Jumayev Qayum Karimovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Berdiyev Dorob Murodovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor
Maxmudov Rafiq Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Tilloyev Lochin Ismatilloyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Raxmonov Qahramon Sanakulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Barakayev Nusratullo Rajabovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor.
Jo‘rayev Xayrullo Fayziyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Panoyev Erali Rajabboyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Ataullayev Sherzod Nabiullyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Malik Negmurodovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Axmedova Ozoda Bahronovna
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti.
Safarov Bahri Jumayevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Xaydarov Axtam Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Safarov Jasur Alijon o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.

KIMYO FANLARI/ CHEMICAL SCIENCES/ ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Axmedov Voxid Nizomovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Umarov Baqo Bafoyevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Kodirov Abduaxad Abduraximovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Qurbonov Mingniqul Jumagulovich
Qarshi davlat Universiteti, dotsent
Turemuratov Sharibay Naurizbaevich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Qoraqalpog‘iston bo‘limi Bosh ilmiy kotibi, professor
Tursunov Kaxor Shonazarovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Do‘stov Hamro
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Panoyev Nodir Shavkatovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Olimov Bobur Bahodir o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Kasimov Sherzod Abduazimovich
Termiz Davlat Universiteti, professor.
Aliqulov Rustam Valiyevich
Termiz Davlat Universiteti, professor
Tropov Xamza Tursunovich
Samarqand Davlat Universiteti, professor

IQTISODIYOT FANLARI/ ECONOMICS/ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Nizamov Aslitdin Badreddinovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Boboyev Akmal Choriyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Ergashxojayeva Shaxnoza Djasurovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Saidaxmedova Nodira Ilxomovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Muxsinov Bekzod Toxirovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shakarov Qulmat Ashirovich
Renessans ta'lim universiteti,dotsent.
Jumaeva Zulfiya Qayumovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Norova Salomat Yusupovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Avezova Shaxnoza Maxmudjonovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Jalilov Jamshid G‘anijonovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, dotsent
Xasanova Gulruh Djumanazarovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.

PEDAGOGIKA FANLARI/ PEDAGOGICAL SCIENCES / ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Siddiqova Sadoqat G‘afforovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Zoyirov Erkin Xalilovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, DSc, professor
Gaffarov Feruz Hasanovich
Puchon Universiteti, *professor*
Ruziyev Davron Yuldashevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Muradova Firuza Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Yunusova Gulandon Samiyevna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
To‘xtayeva Zebo Sharifovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Navro‘zova Gulchixra Nigmatovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Uzoqova Laylo Polvonovna
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.
To‘raqulova Marjona Qiyom qizi
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Muradova Zarina Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Sanjar Aslonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shodiyev Jahongir Jo‘raqulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent
Gaffarov Laziz Hasanovich
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.

Tahririyat a’zolarning to‘liq ro‘yxati jurnalning www.devos.uz saytida keltirilgan.

Tahririyat hay’ati a’zolarining tarkibini o‘zgartirish hamda qo‘shimcha kiritish yoki tahririyat a’zoligidan chiqarish bosh muharrir tomonidan amalga oshiriladi.

ISSN 3030-3907

Development of science ilmiy jurnali 2024 yil 15 aprel kuni №256445 sonli guvohnoma bilan Davlat ro‘yxatidan o‘tgan.

To‘plam elektron ko‘rinishda (pdf formatida) mualliflarga taqdim etiladi. To‘plamga kiritiladigan maqolalarning mazmuni, ulardagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligiga hamda har qanday fikr - mulohazalarga mualliflarning o‘zlari mas’ul hisoblanadilar. Talablarga javob bermaydigan maqolalar to‘plamga kiritilmaydi. Tashkiliy qo‘mita maqola matnini qisqartirish, qisman tuzatish kiritish, seksiyalarga joylashtirish huquqiga ega.

ISSN 3030-3907

INGLIZ, O‘ZBEK VA RUS TILLARIDA TABIAT HODISALARI NOMLARINING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI

Pardayev A’zam Allanazarovich
Termiz davlat universiteti, Ingiliz tili o‘qitish metodikasi kafedrasi o‘qituvchisi
E-mail: azam.pardaev80@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola ingliz, o‘zbek va rus tillarida tabiat hodisalari nomlarining leksik- semantik, struktural va etimologik xususiyatlarini chog‘ishtirma- qiyosiy tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqot doirasida uchta tilning meteorologik, gidrologik va geologik terminologiya sohasidagi leksik birliklar o‘zaro solishtirilib, ularning o‘xshash va farqli tomonlari aniqlangan. Onomasiologik va semasiologik yondashuvlar asosida tabiat hodisalarini ifodalovchi so‘zlarning semantik tarkibi, so‘z yasalish usullari, qarz so‘zlar va kalkalar tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida uchala tilda ham metaforik nominatsiya jarayonlari faol ekanligini, lekin lingvomadaniy omillar sababli turlicha yo‘nalish kashf etishi aniqlangan. Muallif ingliz va rus tillaridagi tabiat hodisalari terminlarining o‘zbek tiliga o‘zlashish jarayonlarini ham ko‘rib chiqib, aralash nominatsiya modellarini tavsiflab berilgan.

Kalit so‘zlar: tabiat hodisalari, chog‘ishtirma tilshunoslik, onomasiologiya, leksiksemantik tahlil, meteorologik terminologiya, o‘zlashma so‘zlar, kalk, metaforik nominatsiya, lingvomadaniy omil, so‘z yasalish.

Аннотация. Данная статья посвящена сопоставительно-сравнительному анализу лексико-семантических, структурных и этимологических особенностей наименований природных явлений в английском, узбекском и русском языках. В рамках исследования лексические единицы в области метеорологической, гидрологической и геологической терминологии трёх языков сопоставляются между собой, выявляются их сходства и различия. На основе ономасиологического и семасиологического подходов анализируются семантическая структура слов, выражающих природные явления, способы словообразования, заимствования и кальки. В результате исследования установлено, что процессы метафорической номинации активны во всех трёх языках, однако вследствие лингвокультурных факторов обнаруживают различные направления. Автор также рассматривает процессы заимствования терминов природных явлений из английского и русского языков в узбекский язык и описывает смешанные модели номинации.

Ключевые слова: природные явления, сопоставительное языкознание, ономасиология, лексико-семантический анализ, метеорологическая терминология, заимствования, калька, метафорическая номинация, лингвокультурный фактор, словообразование.

Abstract. This article is devoted to the contrastive-comparative analysis of the lexical-semantic, structural and etymological features of nature phenomena names in English, Uzbek and Russian. Within the scope of the research, lexical units in the fields of meteorological, hydrological and geological terminology across the three languages are compared, and their similarities and differences are identified. Based on onomasiological and semasiological approaches, the semantic structure of words expressing natural phenomena, their word-formation patterns, loanwords and calques are analyzed. The research findings reveal that metaphorical nomination processes are active in all three languages, but take different directions due to linguocultural factors. The author also examines the processes of borrowing nature phenomena terms from English and Russian into the Uzbek language and describes mixed nomination models.

Keywords: nature phenomena, contrastive linguistics, onomasiology, lexical-semantic analysis, meteorological terminology, loanwords, calque, metaphorical nomination, linguocultural factor, word formation.

KIRISH.

Zamonaviy tilshunoslikda chog‘ishtirma-tipologik tadqiqotlar alohida o‘rin tutadi. Dunyo tillari leksik tizimining turli qatlamlari, jumladan, tabiat hodisalari nomlarini ifodalovchi terminlar qiyosiy aspektda o‘rganish nafaqat lingvistik, balki madaniyatshunoslik, kognitiv fanlar va tarjimashunoslik uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tabiat hodisalari odamzodning ilk sezgilariga, tirikchiligiga va dunyoqarashiga bevosita ta'sir etib kelgan. Shu sababli aynan ushbu sohadagi leksika har bir tilda o‘ziga xos nominatsiya an'analari va semantik xususiyatlarga ega.

Maqolaning maqsadi ingliz, o‘zbek va rus tillarida tabiat hodisalarini ifodalovchi leksik birliklarning leksik- semantik, so‘z yasalish va etimologik xususiyatlarini qiyosiychog‘ishtirma usulda tahlil etishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI.

Tabiat hodisalari nomlarini qiyosiy aspektda o‘rganish lingvistik tadqiqotlarda keng qamrovli mavzulardan biri bo‘lib qolmoqda. Chog‘ishtirma tilshunoslikning nazariy asoslarini belgilagan ishlar orasida V. Humboldt, E. Sapir va B. Uorf konsepsiyalari alohida o‘rin tutadi. Ularning lingvistik relyativizm g‘oyasi tabiat hodisalari nomlanishida madaniy omillarning rolini anglatishda muhim asos bo‘ldi [16].

Rus tilshunosligida tabiat hodisalariga oid leksikani o‘rganishga V.V. Vinogradov, D.N. Shmelev va L.A. Novikov katta hissa qo‘shishgan. Vinogradov rus leksik tizimining tarixiy - semantik xususiyatlarini tahlil qilib, tabiiy hodisalar nomlarini ifodalovchi so‘zlarning so‘z yasalish modellarini ko‘rsatib berdi [11]. Shmelev esa rus tilidagi semantik munosabatlar — sinonimiya, antonimiya va

ISSN 3030-3907

polisemiya jarayonlarini tabiat hodisalari leksikasi misolida chuqur tahlil qildi [17].

Ingliz tilshunosligida meteorologik va gidrologik terminologiya tahlilini J. Lyons, D. Crystal va P. Trudgill ishlarida ko‘rish mumkin. Lyons o‘zining “Semantics” asarida tabiiy hodisalarni ifodalovchi leksik maydonlarni nazariy jihatdan asoslab, ularning strukturasini belgiladi. Crystal ingliz tilining tarixiy rivojlanishi nuqtayi nazaridan tabiiy hodisalar nomlarini kuzatib, normand zabt etilishidan keyin so‘z boyligining sezilarli o‘zgarishini ta'kidladi [3, 9, 19].

O‘zbek tilshunosligida N. Mahmudov, A. Nurmonov, Sh. Rahmatullayev va H. Ne'matov tabiat hodisalari leksikasiga oid qimmatli tadqiqotlar amalga oshirgan. Rahmatullayev o‘zbek tilining frazeologik lug‘atida tabiat hodisalariga oid iboralarni keng qamrovda taqdim etdi. Ne'matov va Bozorov o‘zbek tilining leksik- semantik tizimini tahlil qilib, tabiat hodisalarini ifodalaydigan so‘zlar guruhini aniqladi [10, 15, 23].

Chog‘ishtirma aspektdagi ishlar orasida M. Karimovning ingliz va o‘zbek tilidagi meteorologik terminlarni qiyosiy tahlil qilgan dissertatsiyasi diqqatga sazovor. Karimov tadqiqotida o‘zbek tiliga ingliz meteorologik terminlarning o‘zlashish yo‘llari va adaptatsiya jarayonlari chuqur ko‘rsatilgan [6]. A. Nazarova esa o‘zbek va rus tillarida tabiat hodisalariga oid metaforalarni chog‘ishtirma aspektda o‘rganib, umumiy kognitiv asoslar mavjudligini aniqlagan [11].

Kognitiv tilshunoslik nuqtayi nazaridan G. Lakoff va M. Johnsonning “Metaphors We Live By” asari tabiat hodisalarini ifodalovchi metaforalar tahlilida muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Ularning konseptual metafora nazariyasi asosida uchala tildagi tabiat hodisalari nomlarida metaforik nominatsiya modellarini aniqlash imkoniyati paydo bo‘ldi [8, 9].

Shuni ta'kidlash joizki, mavjud adabiyotlarda ingliz- o‘zbek, ingliz-rus yoki o‘zbek-rus juft tillarida tabiat hodisalari leksikasini qiyoslash bo‘yicha tadqiqotlar mavjud bo‘lsa- da, uchala tilni bir vaqtda qamrab oluvchi yaxlit chog‘ishtirma tadqiqot hali amalga oshirilmagan. Ushbu bo‘shliq mazkur maqolaning ilmiy yangiligi va dolzarbligini belgilaydi.

METODOLOGIYA VA TADQIQOTI.

Ushbu tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlar qo‘llanildi: chog‘ishtirma-tipologik tahlil, komponent tahlil (sema tahlili), leksik- semantik maydon tahlili, etimologik tahlil, onomasiologik va semasiologik yondashuvlar, shuningdek, statistik tahlil usuli.

Tadqiqot materiallari uchta manbadan tanlandi: ingliz tili uchun — Oxford English Dictionary (OED), Merriam- Webster Dictionary, va Collins English Dictionary;

ISSN 3030-3907

O‘zbek tili uchun — O‘zbek tilining izohli lug‘ati (5 jildlik), O‘zbek tilining etimologik lug‘ati va Sh. Rahmatullayevning frazeologik lug‘ati;
Rus tili uchun — Slovar' russkogo yazika Ojegova, Tolkoviy slovar' Dalya va Bolshoy tolkoviy slovar' russkogo yazika Kuznetsova.

Tadqiqot obyekti 450 dan ortiq leksik birlikni o‘z ichiga oladi: ingliz tilidan 158 ta, o‘zbek tilidan 147 ta, rus tilidan 145 ta tabiat hodisalarini ifodalovchi so‘z va iboralar tanlandi. Ushbu birliklar uch asosiy kategoriyaga bo‘linadi: meteorologik hodisalar (yog‘ingarchilik, shamollar, harorat o‘zgarishlari va boshqalar), gidrologik hodisalar (suv oqimlari, to‘lqinlar, sel va boshqalar), va geologik hodisalar (zilzila, vulqon, yer ko‘chkisi va boshqalar).

1-jadval

Tadqiqot korpusining taqsimlanishi

Kategoriya	Ingliz tili	O‘zbek tili	Rus tili
Meteorologik hodisalar	68	63	62
Gidrologik hodisalar	52	48	47
Geologik hodisalar	38	36	36

LEKSIK- SEMANTIK TAHLIL.

Meteorologik hodisalar nomlarining semantik tahlili. Meteorologik hodisalar guruhida uchala tilda ham keng qamrovli leksik maydon mavjud. Semema tuzilishi jihatdan, ingliz tilidagi “storm” so‘zi keng semantik hajmga ega bo‘lib, qattiq shamol, momaqaldiroq, qor bo‘roni va hatto dengiz to‘fonini ham qamrab oladi. O‘zbek tilidagi “bo‘ron” so‘zi esa biroz tor ma'noda — asosan kuchli shamol va qor bo‘ronini ifodalaydi. Rus tilidagi “буря” so‘zi ham “storm” ga yaqin semantik hajmga ega bo‘lib, kuchli shamol va yo‘ldosh hodisalarni ifodalaydi.

2-jadval

Meteorologik hodisalar nomlarining uch tildagi muqobillari

Ingliz tili	O'zbek tili	Rus tili	Semantik hajm farqi
Storm	Bo'ron / Dovul	Буря / Шторм	Ingliz keng, o'zbek tor
Hurricane	To'fon / Dovul	Ураган	Arabcha o'zlashma (o'zbek)
Blizzard	Qor bo'roni / Buran	Метель / Буран	Turkiy (buran) barcha tillarda
Thunder	Momaqaldiroq	Гром	O'zbek murakkab so'z
Lightning	Chaqmoq	Молния	Har bir tilda o'z asosi

ISSN 3030-3907

Drizzle	Shivir yomg‘ir	Морось	O'zbek tavsiflovchi, rus bir so'z
Hail	Do'l	Град	Turkiy asosli (do'l)
Fog	Tuman	Туман	O'zbek va rus mos keladi
Frost	Qirov / Ayoz	Иней / Мороз	O'zbek ikki so'z: cho'l, tog‘
Rainbow	Kamalak	Радуга	Har bir tilda o'z yasalish modeli

Ushbu jadvaldan ko‘rinib turibdiki, o‘zbek tilidagi “tuman” so‘zi rus tilidagi “туман” so‘zining o‘zlashtirmasi emas — ikkalasi ham umumiy turkiy-ural asos * tuman (qorong‘ulik, zulmat) dan kelib chiqqan bo‘lishi mumkin. Bu esa haqiqiy lingvistik universalliyatga misol hisoblanadi. “Momaqaldiroq” so‘zi esa o‘zbek tilining agglutinativ xususiyatini yorqin namoyish etadi: “moma” (ona/keksa ayol) + “qaldiroq” (gumbirash) — ya'ni “keksa ayolning gumbirashi” degan ma'nodan metaforik ko‘chim orqali hosil bo‘lgan.

Ingliz tilidagi “blizzard” so‘zi 1870- yillarda vujudga kelgan bo‘lib, dastlab qor bo‘roni ma'nosida faqat shimoliy AQShda qo‘llanilgan. O‘zbek tilidagi “buran” so‘zi esa to‘g‘ridan to‘g‘ri turkiy tildan kirgan bo‘lib, rus tiliga ham o‘zlashgan. Bu holat o‘zbek tilining donorlik roliga ham misol bo‘la oladi

Gidrologik hodisalar nomlarining tahlili. Gidrologik hodisalar nomlarida uchala tilda ham katta farqlar mavjud. Ingliz tilidagi “flood” va “inundation” orasida uslubiy farq bor: “flood” umumiy, “inundation” ilmiy uslubda ishlatiladi. O‘zbek tilida esa “sel” (tog‘ suvi toshqini) va “suv toshqini” (past balandlikdagi toshqin) orasida semantik farq mavjud. Rus tilida esa “наводнение”, “паводок” va “потоп” so‘zlari turli darajadagi suv toshqinlarini ifodalaydi.

3-jadval.

Gidrologik hodisalar terminlarining solishtirmasi

Ingliz tili	O'zbek tili	Rus tili	Izoh
Flood	Suv toshqini	Наводнение	Yasalish modeli farqliydi
Flash flood	Sel / To'satdan sel	Селевой поток	Sel: turkiy asosli
Tsunami	Sunami	Цунами	Yaponiyadan barcha tillarga
Tide	Qo‘shilib-qochish	Прилив/Отлив	O'zbek tavsiflovchi iborada

ISSN 3030-3907

Whirlpool	Girdob	Водоворот	Ruscha kalka: suv + aylanish
Drought	Qo‘rg‘oqchilik	Засуха	Morfologik tuzilish farqliydi

“Sel” so‘zi o‘zbek va turkiy tillarda manba bo‘lib, rus tiliga ham kirgan (“сель” — tog‘ sel). Bu holat tillararo o‘zlashtirish geografik va iqlimiy omillarga bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi. Markaziy Osiyo mintaqasida sel hodisasi keng tarqalgani uchun aynan ushbu so‘z mintaqa tillarining xos terminiga aylangan.
“Girdob” (o‘zbek) va “водоворот” (rus) so‘zlarini solishtirish natijasida ikkala tilda ham kalka yasalish modeli (gir = aylanish + dob = suv; вода = suv + воротить = aylanmoq) qo‘llanilgani ma'lum bo‘ladi. Ingliz tilidagi “whirlpool” so‘zi ham xuddi shunday kalkaga asoslanadi: whirl (aylanish) + pool (hovuz). Bu uchta tilda ham kontseptual o‘xshashlik — bir xil tarzda dunyoni anglash borligini ko‘rsatadi.

Geologik hodisalar nomlarining tahlili. Geologik hodisalar nomlarida uchala tilda ham ko‘plab yunoncha va lotincha terminlar uchraydi. “Vulkan” (volcano, вулкан, vulqon) so‘zi barcha uchala tilda yunoncha- lotincha asosga ega. “Zilzila” so‘zi esa arabcha “zalzala” dan o‘zlashib, o‘zbek tiliga kirgan; rus tilida esa “землетрясение” (zem=yer + tryaseniye=silkinish) — xalis slavyancha kalka mavjud.

SO‘Z YASALISH MODELLARINI CHOG‘ISHTIRMA TAHLILI.

Murakkab so‘zlar yasalish modellari. Tabiat hodisalari nomlarining so‘z yasalish modellarida uchala til o‘rtasida sezilarli farqlar mavjud. Ingliz tilidagi “thunderstorm” (thunder+storm), “snowfall” (snow+fall), “hailstorm” (hail+storm) kabi murakkab so‘zlar ikki mustaqil so‘zning birikuvidan hosil bo‘ladi. Bunday model ingliz tilida juda samarali.

O‘zbek tilida agglutinatsiya usuli hukmron bo‘lib, qo‘shimchalar yordamida yangi so‘zlar yasaladi: “qo‘rg‘oqchilik” (qo‘rg‘oq+chilik), “suv toshqini” (suv+toshqin+i) kabi shakllarda namoyon bo‘ladi. Murakkab so‘zlar ham mavjud: “momaqaldiroq” (moma+qaldiroq), 'chaqmoq' (chaq+moq) kabi. Rus tilida ham murakkab so‘zlar keng qo‘llaniladi: “землетрясение” (zemle+tryaseniye), “водопад” (voda+pad), “снегопад” (sneg+pad), “листопад” (list+pad) kabi. Shunday qilib, “pad” (tushish) komponenti bir nechta tabiat hodisasi nomida ishlatiladi va bu sistemali xarakter kasb etadi.

Qo‘shimcha yordamida yasalish. Ingliz tilida tabiat hodisalariga oid so‘zlarda -tion, - ment, - ness, - ity kabi qo‘shimchalar keng qo‘llaniladi: “precipitation” (yog‘in- sochin), “condensation” (bug‘lanish), “evaporation” (bug‘lanish) — bular asosan ilmiy uslub uchun xarakterli.

ISSN 3030-3907

O‘zbek tilida - lik, - chilik, - g‘inlik, - inchi kabi qo‘shimchalar faol: “qo‘rg‘oqchilik”, “dovruqlilik”, “changlilik” kabi. - li qo‘shimchasi sifat yasash uchun ham xizmat qiladi: “shamolly” (shamolly kun), “yomg‘irli” (yomg‘irli ob-havo).

Rus tilida - ость, - ение, - ие, - ний kabi qo‘shimchalar muhim rol o‘ynaydi: “влажность” (namlik), “осадки” (yog‘ingarchilik), “туманность” (tumanlik), “снежность” kabi.

5-jadval

So‘z yasalish modellarining chog‘ishtirilishi

Yasalish usuli	Ingliz tili	O'zbek tili	Rus tili
Murakkab so'z	Thunderstorm, snowfall	Momaqaldiroq, qor bo'roni	Землетрясение, снегопад
Qo'shimcha bilan	Precipitation, condensation	Qo‘rg‘oqchilik, qovruqlilik	Влажность, туманность
O'zlashma	Tsunami, monsoon, typhoon	Sunami, to‘fon, zilzila	Цунами, муссон, тайфун
Kalka	Whirlpool, waterfall	Girdob, sharshara	Водоворот, водопад

XULOSA.

Ingliz, o‘zbek va rus tillarida tabiat hodisalari nomlarining chog‘ishtirma tadqiqi o‘tkazildi va quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi:

1. Uchala tilda tabiat hodisalari nomlarining leksik- semantik tizimi turlicha tuzilgan. Ingliz tilida sinonimik qator ko‘proq rivojlangan, o‘zbek tilida tavsiflovchi nomlar faolroq, rus tilida esa morfonologik jihatdan boy so‘z yasalish usullari hukmronlik qiladi.

2. So‘z yasalish modellari tipologik jihatdan farqlanadi: ingliz tili kompozitsiya, o‘zbek tili agglutinatsiya, rus tili prefiks- suffi ks usullarida ustunlik qiladi. Shu bilan birga, uchala tilda ham kalka usuli samarali qo‘llaniladi.

3. Etimologik tahlil natijasida uchala tilda ham yunoncha- lotincha ilmiy terminlar, arabcha o‘zlashmalar va mintaqaga xos terminlar uchraydi. O‘zbek tili bu jarayonda muhim tranzit til sifatida namoyon bo‘lgan.

4. Metaforik nominatsiya jarayonlarida uchala tilda animatsiya, g‘azab va ovoz metaforalari universal xarakter kasb etadi, biroq madaniy- iqlimiy omillar sababli konkret so‘zlar va iboralar farqlanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Apresyan, Yu. D. (1995). *Leksicheskaya semantika* (2-e izd.). Shkola «Yazyki russkoy kul'tury».

ISSN 3030-3907

2. Begmatov, E. (1985). *O'zbek onomastikasining qisqacha terminologik lug'ati*. Fan.
3. Crystal, D. (2003). *The Cambridge encyclopedia of the English language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
4. Dal', V. I. (2011). *Tolkovyy slovar' zhivogo velikorusskogo yazyka* (V 4-kh t.). Astrel'.
5. Gumbol'dt, V. fon. (1984). *Izbrannyye trudy po yazykoznaniyu*. Progress.
6. Karimov, M. (2018). *Ingliz va o'zbek tillarida meteorologik terminologiyaning chog'ishtirma tahlili* [Filologiya fanlari nomzodi dissertatsiyasi]. Milliy Universitet.
7. Kuznetsov, S. A. (Ed.). (2014). *Bol'shoy tolkovyy slovar' russkogo yazyka*. Norint.
8. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
9. Lyons, J. (1977). *Semantics* (Vols. 1–2). Cambridge University Press. Nazarova, A. (2020). O'zbek va rus tillarida tabiat hodisalari metaforalari. *Filologiya masalalari*, *3*, 45–58.
10. Ne'matov, H., & Bozorov, O. (1993). *Til va nutq*. O'qituvchi. Nazarova A. (2020). *O‘zbek va rus tillarida tabiat hodisalari metaforalari.* Ilmiy maqola. Filologiya masalalari, №3, 45–58- betlar.
11. Novikov, L. A. (1982). *Semantika russkogo yazyka*. Vysshaya shkola. Nurmonov, A. (2008). *O'zbek tilshunosligining nazariy masalalari*. O'qituvchi.
12. Ozhegov, S. I., & Shvedova, N. Yu. (2006). *Tolkovyy slovar' russkogo yazyka*. Azbukovnik.
13. *Oxford English Dictionary online*. (2023). Oxford University Press. https://www.oed.com
14. *O'zbek tilining izohli lug'ati* (Vols. 1–5). (2006–2008). O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
15. Potebnya, A. A. (1993). *Mysl' i yazyk*. SINTO. Rahmatullayev, Sh. (1984). *O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati*. O'qituvchi. Sapir, E. (1921). *Language: An introduction to the study of speech*. Harcourt, Brace.
16. Shmelev, D. N. (1973). *Problemy semanticheskogo analiza leksiki*. Nauka. Soliyeva, M. (2023). Some phonetic phenomena of words in English and Uzbek languages. *O'zbek tili atoqli ot birliklarini lingvistik o'rganish*, *1*(1), 12–19.
17. Trudgill, P. (2000). *Sociolinguistics: An introduction to language and society* (4th ed.). Penguin Books.
18. Ullmann, S. (1962). *Semantics: An introduction to the science of meaning*. Blackwell.

ISSN 3030-3907

19. Vinogradov, V. V. (1977). *Leksikologiya i leksikografiya: Izbrannyye trudy*. Nauka.
20. Whorf, B. L. (1956). *Language, thought, and reality*. MIT Press.
21. Mahmudov N. (2012). *O'zbek tili leksikologiyasi*. Toshkent: Fan nashriyoti. — 340 b

ISSN 3030-3907